

Edellisen johdosta.

Arvasihan sen, ettei kirjotukseni sävy ollut otollinen. Minun olisi kai tullut vain kaikkein lammasnahkaisimmasti tehdä luettelo suomennoksen virheistä. Mutta pitäisihän hra Kilven tietää että sellainen kirjotus ei ikinä mailmassa voisi tunkeutua kääntäjäkirjailijaimme ja käännöstenkustantajaimme korkeaan elysiumiin. Kuitenkin oli nimenomaan tarkotukseni heitä hereille ravistella. Mikään muu kirjotustapa ei niinmuodoin voinut tulla kysymykseen. „Koulumestarisävy“ oli paikallaan senkin vuoksi että arvosteltavani suomennos puolestaan liian paljon muistutti — koulupoikain käännösharjotelmia.

Jo kirjotukseni otsakkeesta piti käydyä selville että tarkotukseni oli käsitellä ainoastaan käännöskirjallisuutta, erityisesti mikäli „Hilligenglein“ suomennos sitä edustaa. Niin teinkin jyrkän eron alkuperäisen ja käännöskirjallisuuden välillä jättäen edellisen kokonaan syrjään, se kun ei kuulunut tämänkertaiseen aineeseen. Että tällainen ero ei suinkaan ole vain teennäinen yleensä kirjailijoihimme ja erityisesti hra Kilpeen nähden, sitä ei kukaan asiata ajatteleva voi kieltää. Kun hra Kilpi vastineessaan ei kuitenkaan pane tarpeeksi huomiota tähän seikkaan, vaan puhuu kielenkäytöstä yleensä, sekä alkuperäisessä että käännöskirjallisuudessa noudatettavasta, sallittaneen minullekin poikkeus sammanne päin — sillä voihan siitakin puhua.

Suurin osa hra Kilven vastinetta on omistettu kirjailijan rajattoman kielenkäyttövapauden puoltamiseen. Vaikka nuo mietteet pääasiallisesti kyllä ovat hyväksyttäviä, ei liene kuitenkaan haitaksi valaista asiaa eräiltä muiltakin puolilta.

Otan tahallani lähtökohdaksi kielen tarkotuksenmukaisuuspuolen, koska hra Kilpi sille näkyy antavan merkitystä. Ymmärrettävin on se kielimuoto, jolla on vahvimmat traditsionit takanansa, siis se kai samalla on tarkotuksenmukaisin. Poikkeukset totutusta kielenkäytännöstä soti-
vat tarkotuksenmukaisuutta vastaan, mikäli ne joko suorastaan vaikeut-
tavat ymmärtämistä tai „kiusallisesti ja häiritsevästi vaikuttavat kuuli-
jan tai lukijan muototunteeseen ja samalla johtavat mieltä pois sisällyk-
sestä ulkomuotoon“. (Setälä, Oikeakielisyydestä, siv. 30.) Jokaisen
kielenkäyttäjän oma etu siis vaatii olemaan tarpeettomasti poikkeaa-
matta yleisistä kielenkäytäntötavoista. Kielimuotoon nähden me kaikki
vaistomaisesti olemmekin „tasaisen kehityksen ystäviä“, oikein rutivan-
hoillisia, yksinpä hra Kilpikin, vaikka hän teoreettisesti niin ylvästelee
anarkistisuudellaan. Vaikka uudennuksiakin kielessä tapahtuu, niin mai-
nituista syistä ne kulloinkin koskevat ainoastaan vähäistä osaa kielen
koko ainesmäärästä.

Mutta kehitystä kielessä sittenkin on, ja erittäin sitä on niin nuo-
ressa kultuurikielessä kuin suomessa. Alituisesti ihmisajatus vallottaa
uusia, ennen tuntemattomia aloja; näin heräävien uusienkin aatteiden,
uusien käsitteiden ja käsitystehtyitten ilmaisukeinoksi tulee kielen kuon-
tua, ja milloin sen vanhat varat eivät riitä, luodaan uutta.

Kun jokainen kielen uudennus on poikkeus yleiskieltä puhuvan
ja lukevan yleisön tottumuksista ja niitä loukkaa, on luonnollista
että parhaita ovat ne kielenuudennukset, jotka lähimmin liittyvät kie-
len entiseen sekä äänneasuun että ajatustapaan. Näillä on aina myös
suurimmat mahdollisuudet käytäntöön vakaantua. Milloin siis kielen-
uudennuksia tarvitaan, on etusijaan asetettava kansanmurteista tehdyt
lainat sekä sellaiset kielen omia aineksia käyttäen muodostetut lausuma-
tavat, joilla kielessä ennaltaan on läheisiä analogioita, tai jotka ainakin
niin vähän kuin mahdollista ovat ristiriidassa entisen kielenkäytännön
kanssa. — Saarnattakoon siis kuinka paljon hyvänsä yksilön rajattoman
kielenkäyttövapauden puolesta, kunhan vain muistetaan myöskin, että
tarpeettomat uudennukset, olkoot ne sitten lainoja kansanmurteista,
muokalaisuuksia, tai käyttäjänsä omaperäisiä sepitelmiä, aina tuottavat
käyttäjälleen paljasta vahinkoa.

Tämän huomautuksen hra Kilpikin myöntänee oikeaksi. Mutta
sitten hän kai tahtois lisätä, että koko asia koskee ainoastaan kirjailijoita
itseään. Onpa hän käyttänyt varsin väkeviä sanoja neuvoessaan kielen-
tutkijoita pysymään sekaantumatta kielenkäyttöä koskeviin kysymyksiin.
Aivan oikein, „kielentutkija ei ole mikään kielen lainsäätäjä“. Mutta eihän
hän siksi pyrikkään. Sillä jos kielentutkija esim. tekee havaintoja jostain
kielimuodosta, jos hän näiden yksityisten havaintojensa hajanaisen jou-
kon ryhmittelee niissä ilmenevien yhtäläisyyksien ja erilaisuuksien mu-

kaan, jos hän aineksiensa nojalla tekee kielenkäyttöä koskevia määritelmiä ja rakentelee sääntöjä poikkeuksineen ja vaikkapa poikkeustenpoikkeuksineenkin, niin ei suinkaan tällaista työtä toki voi nimittää lainsäätämiseksi. Erehdystä on nim. luulla, että kielentutkija yllämainitulla tavalla kielimuotoa käsittelee rakennellakseen sääntöjä nykyiselle kielenkäytölle. Kielentutkijan sääntölaitelmien tarkoituksena on ainoastaan antaa mahdollisimman tarkka kuva jonkun ajanjakson kielenkäytännöstä; ja ainoastaan siinä määrin kuin kielenkäyttäjä katsoo oman etunsa vaativan häntä liittymään kulloinkin vallitsevaan yleiseen kielenkäyttöön ne kelpaavat oikeakielisyysohjeiksi. Myöhempi kielenkäyttö perustuu näet kyllä aina viimeksi edelliseen, mutta se voi jossain kohdin myös poiketa siitä, murtaa entisiä ja luoda uusia, enemmän tai vähemmän pysyviä traditsioneja; ja mikäli näin kielimuoto muuttuu, niin muuttukoon; kielimiehet eivät ajattelekkaan sitä ehkäistä.

Tällä ei kuitenkaan ole sanottu, että kielentutkijat ja oikeakielisyysihmiset luopuisivat kaikesta puhevallastaan kielenkäyttöä koskeviin asioihin. Hra Kilpi sitä kyllä vaatii puhuen siveellisellä kauhulla „kielellisestä poliisitoiminnasta“. Mutta kun kielentutkijat ja oikeakielisyysihmisetkin ovat kielenkäyttäjiä, niin totta kai he, kuten jokainen kielenkäyttäjä, jo tahtomattaankin tulevat jonkun verran vaikuttamaan kielenkäytäntöön. Ja miksikä he eivät saisi uudennuksiin vaikuttaa suoranaistemminkin „siinä määrässä kuin ovat itselleen hankkineet selvän käsityksen kielen elämästä, itselleen selvittäneet kielen aatteellisen tehtävän, sen päämäärän johon on pyrittävä“? (Setälä, Oikeakielisyystieteestä, siv. 46.) Entä erittäin nuo kiusalliset oikeakielisyyskirjotukset! Kun kirjailija omien tarkotusperiensä kannalta ei suinkaan voi kokonaan jättää huomiotta yleisönsä makua ja tottumuksia, mitä tulee juuri kielen muotopuoleen, niin eikö hänelle nyt voisi olla jotain opittavaa oikeakielisyyselostuksista ainakin mikäli hänen yleisönsä maku ja tottumukset niissä ilmenevät? Totta kaikei. Vai uskooko hra Kilpi kirjailijain ehdotomaan erehtymättömyyteen? Mutta jollei, niin miksi niin jyrkästi kieltää kirjailematonta ihmistä koettamasta ottaa raiskaa kirjailevan veljensä silmästä, jos sen sattuisi äkkäämään? Kun esim. eräs kirjottaa että „hänen äitinsä klaveerin ääni repi sieluansa“, että „illalla istui Heim huonolla omalla tunnolla kirjoituspöytänsä ääressä — tuolinko puutteessa? — että jonkun „piti levätä kirkkotarhalla“, joku „etsi ylös munat“, joku „voiteli sokeaa silmiin“ ja joku tunsu „kaipausta Ingeborg Landtin perään“, niin olisiko tämäkin kaikki vaiti sivuutettava? Eikö toki jo tässä ole oikeakielisyysihmisellä ei ainoastaan oikeutta, vaan vakava velvollisuuskin arvelematta ottaa asianomainen poikkipuolin polvillensa? Ainakin minun ajatukseni on, että joka kerta kun tuollaista epäkieltä esiintyy, siihen olisi säälimättä iskettävä, olisi tiukasti osotettava sen huonous, käytet-

täköön sitte aseena tyyntä todistelua tai ivan ruoskaa. Sillä suvaitsevaisuus tuollaista epäkieltä kohtaan — se se on kulttuurivaara.

Koskettelen vielä paria yksityisseikkaa, joilla on yleisempi merkitys. Hra Kilpi arvelee että on olemassa jokin ennakkoluulo muutamia murteita kohtaan niiden muka turmeltuneisuuden vuoksi. Ei sellaista ennakkoluuloa ole, ei ainakaan kielimiesten keskuudessa. Kukin kansanmurtehan on yhtä oikea, yhtä hyväksyttävä, yhtä oikeutettu. Ja jos taas puhe on kansanmurteista yleiskieleen otettavista lainoista, niin kaikista murteistahan niitä otetaan — hra Kilpi itse on kotimurteestaan yleiskieleemme tuonut monta verrattoman hyvää sanaa. Kuitenkin pitää taas huomata että lainoja on otettava vain milloin tarve vaatii; tarpeettomain lainain ottoon ei länsisuomalaisella saa olla sen parempia etuoikeuksia kuin itäsuomalaisellakaan.

Aiheetonta on intoilla sanajärjestyksen vapauden puolesta siihen tapaan kuin hra Kilpi. Olin vain huomauttanut että yleiskielen läheisempi liittyminen kansanmurteisiin sanajärjestyksissä olisi suotava. Tämän toivomuksen toteuttamisesta ei suinkaan olisi seurauksena kielen köyhtyminen, päinvastoin. Jos hra Kilpi ottaisi vaivakseen hiukan tutustua esim. „Suomi“ kirjassa julkaistujen lauseopillisten tutkimusten johdolla suomalaisen kansankielen sanajärjestyksen mitä rikkaimpaan monimuotoisuuteen, silloin hän ehkä huomaisi, että tappiolle sen rinnalla vaihtelevaisuudessa jää hänen oma germaanilaiskaavainen sanajärjestyksensä.

Mutta siirtykäämme lopultakin pääasiaan, nim. kysymykseen, kuinka meillä käännetään ja kuinka hra Kilpi kääntää. Myönnän että hra Kilpi lienee tehnyt omalta kannaltaan viisaimmin, kun ei ole ryhtynyt arvosteluni yksityiskohtaiseen tarkasteluun. Mutta samalla tunnen hiukan sääliä, että hän sen sijaan on tullut tuhlanneeksi mokoman määrän hyviä fraaseja aivan tarpeettomasti. Esim. kun hän puhuu henkisen synnyttämisen kuumasta, luovasta hetkestä, jolloin jokainen vieras näkökohta on estettävä tunkeutumasta esitettävän ja esittäjän välille ja jolloin ei ole tuhlattavissa hengen huomiota kieliopintekijän lausunta- ja ilmaisuvapautta tyypistäviin sääntöihin.¹ Tämä olisi ollut paikallaan, jos olisi ollut puhe alkuperäisen teoksen luomisesta — vaikka en oikein ymmärrä, mikä silloinkaan estäisi toisessa ja kolmannessa lukemisessa tekemästä hiukan korjauksia. Mutta kun nyt on kysymyksessä meikä-

¹ Että äidinkieltään jokainen pääasiallisesti käyttää sääntöjä ajattelematta, on itsestään selvä. Mutta jos „korva“ ei ole tarkka, on säännöistäkin apua. Eikä kirjailijamaine siitä kärsi, jos kirjailija — kaikessa salassa — oikein ottaisi kieliopininkin kouraansa, milloin joku alkeellinen oikeinkirjotus- tai oikeakielisyysohje on sattunut unohtumaan. Ja jos kärsii, ei ainakaan enemmän kuin — „Hilligenslein“ suomennoksesta.

läiset suomennokset, olisi paljon asianmukaisempaa ollut puhua esim. — kirjapainon juoksupojasta, joka seisoo eteisessä odottaen käsikirjotuksen jatkoa; käännöksen ajatus-, kieli- ja oikeinkirjotusvirheet olisivat täten saaneet oikeamman selityksen. Silloin ei olisi ollut tarvis myöskään kehottaa kieliopintekijää väljentämään sääntöjään sellaiseksi Augiaantalliksi, johon kaikenarvoisten suomennosten hutilovirheetkin mahtuisivat. Edelleen: „Mitä ihmeellisiä, sisällisen tarkkoja ajatusvivahtuksia voikaan ilmaista hennon tarkalla ja herkällä tavalla syventyessä asiain sisällisiin yhteyksiin ja kieleemme eri sijojen erivivahtuksista kuvausvoimaa hyväkseen käyttämällä!“ Niinpä niin! kunhan syventyisi! Mutta kun ei syvenny, vaan kääntää vain miten kulloinkin sattuu, ilman vähintäkään vastuunalaisuudentunnetta. Vai mitähän „ihmeellisiä, sisällisen tarkkoja ajatusvivahtuksia“ on olevinaan seuraavissakin lauseissa: „semmoiset miehet ovat suuresta arvosta“, „Nainen vavahti polvissaan“, „Silloin on jo pimeätä ja tulee kylmäksi ja myöhäiseksi“? Eikö pikemmin ole totta, että tämä on ulkomaalaista markkinasälyä, jota on ollut vaikea olla tilapäisesti ottamatta käytäntöön, kun se on niin „hirveän halpaa“; omaperäisen luominen olisi vaatinut vaivaa ja hengenponnistusta, mutta — siihen ei ollut aikaa siinä kääntämiskiireessä.

Sehän se olikin summa virrestäni, valitus siitä uskomattoman pitkälle menevästä hutiloisuudesta, joka melkein pä sääntönä vallitsee käännöskirjallisuudessamme. Ja sen epäkohdan korjaamista tarkoitti viimeinen, tosin ei uusi ehdotukseni kielentarkastajain hankkimisesta kustannustoimistoihimme. Olen hyvilläni että hra Kilpi myöntää ajatuksen oikeaksi. Sivuasia on, nimitetäänkö tuollaista virkailijaa kielentarkastajaksi, vai hra Kilven mukaan korehtuurinlukijaksi, pääasia että hän pystyy kumpaankin tehtävään. Olkoon vain että tuollainen virheiden korjailu ei käännökseen voi puhaltaa sitä elävöittävää henkeä, joka oikeasta käännöksestä huokuu. Olkoon vain että suutarintyö jää korjausten jälkeenkkin suutarintyöksi, jollei se ennestään muuta ollut. Mutta ainakin häviää suurin osa niistä alkeellisista muotovirheistä, jotka kehittyneeseen lukijaan tekevät niin häiritsevän vaikutuksen. Ja häviävät samalla ikävimmät todisteet siitä säädyttömästä kohtelusta, joka niin valitettavan usein suomentajaimme puolelta tulee vieraskielisten kirjailijakuuluisuuksien — ja meikäläisen lukevan yleisön — osalle. Sillä säädyttömyyttähän se on — vai olisikohan sitä gentlemanniuden puutetta?

Artturi Kannisto.